

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.теол.н. Димитър Киров,
на докторската дисертация
на Росица Борисова Георгиева
на тема „Формиране на ценностни ориентации у учениците в началното училище
чрез обучението по Религия“
СУ „Св. Климент Охридски“, Факултет по педагогика, Катедра „Дидактика“
Заповед ЗД 38-386/08.06.2016 г.

Опитите на Българската православна църква и на Министерството на образованието и науката да въведат Религия в училище през последните 25 години са неуспешни, защото няма обща стратегия за преподаване на Религия. Религиозното обучение в страната не е добре обмислено, организирано и целенасочено. Преподаването на Религия в отделни училища се инициира от общините или от директори на училища с помощта на активни учители богослови.

Отбелязвам този факт в началото на рецензията, тъй като оценяването на научния труд би трябвало да се извършва и в широкия контекст на преподаването на Религия в страната, а именно, приложими ли са резултатите от настоящото изследване и може ли предметът Религия през 21 век да формира ценностни ориентации у учениците? И по-конкретно: ще допринесе ли обсъжданата дисертация нещо съществено към инициативата на МОН за създаване на концепция и привеждане в ред на преподаването по Религия? Моите очаквания са оптимистични. Докторската дисертация на г-жа Росица Георгиева е настоятелен университетски опит да бъдат подтикнати Църквата и висшите богословски училища в страната да проведат специализирано проучване на условията за въвеждане на предмета Религия, да бъдат взети предвид досегашните усилия на автори и на учители-преподаватели и да се определи подходящо място на предмета Религия в българското училище.

В първата част на своята дисертация г-жа Росица Георгиева представя обективна оценка на състоянието на духовната култура на учениците в началния етап. Същата оценка е използвана като основание (мотив) за размисъл сред учители и родители – може ли религията да подобри качеството на

възпитанието и на личния морал на учениците. В дисертацията проличава педагогическият усет да наблюдава и да намира форми за разрешаване на съществуващите проблеми в духовното възпитание на децата с надежда чрез проекта си да повлияе положително върху поведението на учениците и главно върху отношението им към човека, към хората. Антропологичният и аксиологичният аспект присъстват много забележимо в дисертацията. Оценявам високо този мотив, защото не можем да постигнем високи резултати в образователната система, ако не знаем характеристиките на обекта на нашата работа и съдържанието на целите.

Отправна позиция в изследването на Р. Георгиева са ценностите като идеални образувания и ценностните ориентации като положителни практически резултати от възприемането и осмислянето на ценностите. В сбита форма е представена историята на учението за ценностите и техните философски, теологични и нравствени аспекти. Според опита на философията хората се стремят да осъществят определени цели, зад които стоят конкретни ценности. Р. Георгиева си поставя за цел да изгради проект за формиране на ценностни ориентации и овладяване на модели за нравствено поведение на учениците, защото смята, че придобитите чрез обучението по Религия ориентации са ценни сами по себе си. Целта на нейния стремеж се основава на здравия смисъл на религиозните ценности. Очевидно е, че не бива да си поставяме цели, които не се схващат като ценни, които не са ценностно обусловени. Преподаването на Религия се разбира като нещо ценно, поради което се превръща от докторантката в цел. Установяването същността на ценностите се определя чрез отношението им към действителността – това е ясно показано в експерименталната част. Текстът от първа и втора част еднозначно показва правотата на тезата на Р. Георгиева, според която религията е фактор, който може да формира ценностни ориентации. Напълно удовлетворителна за настоящето изследване е тази част (т. 1 и т. 2), която ни ориентира в сложността на възгледите за ценното и в значението му за дисертационната работа. Описаната част е изпълнила своето назначение на задължителна

основа на дисертацията със следния акцент: ценността религия се нуждае от осъществяване в училище от учениците, които да я приемат като фактор, който повлиява положително върху духовността и морала.

Убедителното говорене за религиозните ценности в дисертацията се обуславя от познаването на християнската нравствена система и от личния опит на Р. Георгиева. В тази част докторантката не използва рутинното, банално говорене за смисъла и значението на ценностите, защото това не респектира нашите съвременници и не въздейства върху учениците. Тя говори от своя личен опит и въз основа на потребностите на учениците, които разпознава по време на обучението. Докторантката проследява логиката на проникването на християнските ценности в бита, културата и морала на хората, и тяхното влияние върху цялостния им живот. Тя маркира изграждането на многовековната етическа традиция, говори за формите, чрез които се изразява естествения нравствен закон – първоизточник на всички ценности, и за Бога като абсолютно добро. Разбирането на докторантката за смисъла на ценностите правилно се обвързва с възгледа ѝ за Бога, като абсолютна върховна ценност. Тази насока на мислене е характерна за християнската теология, за древните и новите философи, тя е характерна и за нашата най-нова действителност, в която се води борба между конюнктурното и традиционно конструктивното, чиито изразител е докторантката. Много места в дисертацията косвено подсказват за дълбоките духовно-нравствени колебания на голяма част от българите относно ценното, които са мотивирали Р. Георгиева да предприеме това изследване с цел да представи реалистична морална картина и възможност за избор.

Въвеждането на предмета религия в училище може да е успешно, ако се изгради стратегия за преподаване от специалисти педагози, психолози и богослови. В дисертацията са маркирани идеи като т.нар. „типология на ученика“, които могат да бъдат използвани в следващи разработки.

Централната част на съчинението е посветена на процеса на изграждане на ценностни ориентации у учениците чрез обучение по религия. Това

означава, че докторантката е убедена във възможността предметът религия да възпитава ценностна култура още в началното училище. Потвърждение на този факт е реално проявяващият се хуманистично образователен процес. Напълно достатъчно е да назовем три от неговите елементи, на които тук се отдава важно значение: духовна извисеност, облагородяване на сърцето на ученика и развитие на неговите духовни познавателни сили. Названите човешки състояния могат да се развиват успешно в хуманитарната област, но най-добрата основа за тяхното развитие е християнската етика. Допускам, че докторантката има предвид трите състояния, качества, които са основа на сравнително нова програма за духовно възпитание с акцент върху развитие на т.нар. „интуитивно мислене“ – мислене със сърце. В този контекст мога да отбележа, че в българското богословие през последните 25 години не е познато подобно теоретично намерение или проучване. Приятно ми е, че то внимателно е загатнато в дисертацията. Тук ще си позволя да изложа свое предположение, което не е пряко свързано с дисертацията, но има значение за развитието на обучението по религия в страната. Може би г-жа Р. Георгиева е склонна в по-нататъшната си педагогическа работа (конкретно по религия) да развива по-засилено т.нар. „творческо образование“, при което наученото и прочетеното се преживява и поражда трайни практически умения в областта на социалната нравственост. Извън страната (в небогословски училища) се прилагат програми за духовно образование.

И други въпроси в дисертацията с теоретично-практически характер заслужават висока оценка заради специалното внимание към методите за формиране на ценностни ориентации у учениците чрез религията, които се надявам да бъдат прилагани по-нататък.

С несъмнен принос в изследователския процес е третата (емпиричната) част, за която са положени много старания и практическа богословска подготовка. В нея са представени обективни становища на позициите на учители, родители и ученици относно смисъла на преподаване на религия в училище.

Известно е, че в нашата страна Църквата и духовните училища не извършиха необходимото след промяната, за да се повиши християнската култура на българския народ и да се формира правилно отношение към религиозното образование. Дори не успяхме да се преборим с религиозните предразсъдъци и суеверието. Похвален е опитът на докторантката да извърши по-широко проучване на нагласите на родители, учители и ученици, които са определящ фактор при избора на предмета Религия.

Третата част може да бъде определена като великолепно емпирично изследване. Тук проличава освен способността да се подбере инструментариум за провеждане на изследването и съответни методики, и личният педагогически опит на докторантката. Тя е изградила систематична конструкция за изпълнението на експерименталното изследване, използвала е богословските си знания и умело ги е приложила, оползотворила е педагогическите си знания и е реализирала своя проект в училище. Докторската дисертация би могла да се възприеме като методическо теоретическо описание на многогодишното преподаване на Религия в училище.

Докторантката говори от своя личен педагогически опит. Тя заема позиция на обективен оценител, който анализира нивото на духовност сред учениците, отчита техните интереси и установява дефицити в нравственото им поведение. В този контекст тя разполага своята цел – чрез преподаването на религия да се формират ценностни ориентации у учениците в началното училище. Резултатите от емпиричното изследване са приложими на две нива: първо, за учители по религия, второ, при подготовката на концепция и програмата по религия, иницирана от МОН през настоящата година. В по-широк смисъл изследването е полезно за педагози, богослови и студенти по богословие.

Точно са формулирани целта, предметът и методът за изследване. Изградена е подходяща богословско-педагогическа структура, която предпоставя успешното интердисциплинарно изложение на текста.

Използвани са подходяща литература и натрупаният опит. За качест-

вото на дисертацията допринася също широката експериментална база с ценен и специализиран анализ на получените данни от изследването.

Авторефератът отразява структурата и основните акценти на проекта.

Дисертацията напълно отговаря на университетските изисквания.

Въз основа на подходящия (навременния) избор на темата (опитите за въвеждане на предмета Религия се нуждаят от стратегически и методически насоки за организиране и преподаване на Религия), убедителното аргументиране на значението на религията за формиране на ценностни ориентации у учениците и на емпиричното изследване, което придава практическа значимост на дисертацията, предлагам на почитаемото жури да присъди на г-жа Р. Георгиева образователната и научна степен „доктор“.

29.08.2016г.

Димитър Киров